

Bernadette McDonald

Výstup z tieňa

absynt

Šerpovia, Baltiovia
a triumf miestnych
horolezcov v ázijských
veľhorách

absynt

Bernadette McDonald:

Výstup z tieňa

Šerpovia, Baltiovia a triumf

miestnych horolezcov

v ázijských veľhorách

Bernadette McDonald

Výstup z tieňa

Šerpovia, Baltiovia
a triumf miestnych
horolezcov v ázijských
veľhorách

Preložila Ivana Krekáňová

Copyright © 2024 by Bernadette McDonald

All rights reserved.

Translation © Ivana Krekáňová

Design & Layout © Pavlína S. Morháčová

Cover Photo: Royal Geographical Society / GettyImages

ISBN 978-80-8203-695-7

Obsah

Poznámka autorky	9
Úvod: Jeden vrchol – dve storočia	15
1. kapitola: Desať rupií za článok prsta	25
2. kapitola: Tenká čierna peňaženka – tragédia na K2	43
3. kapitola: Dárdžilinské tigre	63
4. kapitola: Otec moderných šerpských vodcov	77
5. kapitola: Prvá superhviezda	91
6. kapitola: Zabudnutý hrdina	111
7. kapitola: Nie Alah, Malý Karím	123
8. kapitola: Body zlomu	141
9. kapitola: Babylonská veža	153
10. kapitola: Dni radosti a smútku	175
11. kapitola: Lezci zo Sadpáry – vládcovia zimy	193
12. kapitola: Ľadoví bojovníci	205
13. kapitola: Zamestnanie – Everest	217
14. kapitola: Veľké hory znamenajú veľký biznis	231
15. kapitola: Zapĺňanie prázdnych miest	249
16. kapitola: Efekt Nimsdai	263
17. kapitola: Mingma G. z Rolwalingu	281
18. kapitola: K2 v zime	295
19. kapitola: Maoisti prichádzajú	313
Epilóg: Svetlo a tieň	337
Poďakovanie	349
Poznámky	353
Vybraná literatúra a zdroje	363
Poznámka prekladateľky	371

Poznámka autorky

Jedným z mojich cieľov pri tvorbe tejto knihy bolo vzdať úctu tým, o ktorých v nej píšem, poukázaním na rozdiely v ich kultúrach a spoločenských rolách. Horské oblasti Pakistanu, Indie, Tibetu a Nepálu sú mimoriadne rozmanité, s mnohými jedinečnými etnickými skupinami. Hoci často hovorím o „miestnych“ horolezcoch, aby som odlíšila tých, ktorí sa narodili a žijú vo vysokých horstvách Ázie, od „zahraničných“ horolezcov, je dôležité zdôrazniť, že títo miestni horolezci netvoría jednotnú, zameniteľnú skupinu.

Čitatelia tejto knihy budú mať nepochybne rôznu úroveň poznania tejto časti sveta a ľudí, ktorí v nej žijú. Ale aj najznalejšieho milovníka histórie hôr môžu zmiasť dnes bežne používané termíny. Napríklad slovo *Šerpa* je azda najviac prisvojované pomenovanie na svete. (Ak si ho skúsíte vyhľadať na internete, prvých päť odkazov sa bude týkať podnikov a služieb, ktoré s týmto etnikom vôbec nesúvisia.)

Dúfam, že tieto stručné poznámky poskytnú dostatočné pozadie a kontext pre rôzne národy a roly, ktoré sa objaví na nasledujúcich stranách.

Geografické rozlíšenie

Ladačania: ľudia z Ladakhu, najsevernejšieho regiónu Indie. Mnohí Ladačania, pochádzajúci zo suchej a hornatej oblasti, boli súčasťou prvých himalájskych prieskumov a dodnes sa zúčastňujú na expedíciách.

Baltiovia: obyvatelia Baltistanu, ktorý je súčasťou provincie Gilgit-Baltistan, rozsiahleho regiónu v severnom Pakistane, kde sa nachádzajú pohoria Karakoram, Hindúkuš a Hindurádž, ako aj západný koniec Veľkých Himalájí južne od rieky Indus. Oblasť s rozlohou 28 000 km² má približne dva milióny obyvateľov a hraničí s Čínou, Afganistanom a Indiou. Mnohí Baltiovia sa preslávili svojimi horolezeckými výkonmi.

Hunzovia: na najsevernejšom okraji Gilgit-Baltistanu, západne od Baltistanu, sa nachádza oblasť Hunza. Obyvatelia tohto vysokohorského regiónu sú uznávaní ako vynikajúci horolezci a poskytujú podporu zahraničným expedíciám, odkedy do Karakoram začali prichádzať cudzinci. Pojmy Hunzovia a Baltiovia sa síce často zamieňajú, no označujú dve rôzne etniká odlišných regiónov v rámci Gilgit-Baltistanu.

Astoriovia: údolie Astore sa nachádza v blízkosti himalájskeho veľikána Nanga Parbat. Miestni horolezci z tohto regiónu sa nazývajú Astoriovia.

Magarovia: tretia najväčšia etnolingvistická skupina v Nepále. Sú zo západného Nepálu a z ich radov tradične pochádza najväčší počet gurkhských vojakov v krajine.

Bhotiovia: sú etnolingvisticky príbuzní Tibeťanov, ktorí v súčasnosti žijú v mnohých oblastiach susediacich s Tibetom. Bhotiov, ktorí sa usadili v Dárdžilingu, si často najímali prvé prieskumné expedície, ktoré prechádzali touto oblasťou, ako nosičov.

Šerpovia: ďalšou etnickou skupinou, ktorá emigrovala z Tibetu, boli Šerpovia, z ktorých sa mnohí cez oblasť Khumbu dostali do Nepálu. Výraz Šerpa znamená „človek z východu“, čo odkazuje na geografickú oblasť Tibetu, odkiaľ pochádzajú.

Už v roku 1906 sa Šerpovia žijúci v oblasti Khumbu začali sťahovať do indickej horskej stanice Dárdžiling, kde si zahraničné expedície najímali nosičov vrátane tých vysokohorských. Čoskoro sa vyznamenali ako vynikajúci vysokohorskí pracovníci. Dokonca natoľko, až sú mnohí ľudia presvedčení, že pracovať na horách znamená byť Šerpom. Nemusí to tak byť, hoci viacerí príslušníci tohto etnika

stále na horách pracujú. V súčasnosti sú mnohí vysokohorskí pracovníci, najmä v oblasti Everestu, príslušníkmi etnických menšín z iných skupín, ktorí migrujú do oblasti Khumbu na sezónne práce. Ako upozorňuje Shae A. Frydenlundová, vedkyňa, ktorá sa zaoberá horolezeckým priemyslom v oblasti Everestu, mnohých z nich za Šerpov považujú zo zvyku. Túto situáciu definuje ako „stať sa situačným Šerpom“.

Ráiovia a Gurungovia: Hoci sú Šerpovia najznámejšími nepálskymi horolezcami pôsobiacimi v ázijských veľhorách, medzi horolezcami rastie aj počet Ráiov a Gurungov. Ráiovia sú osobitnou etnolingvistickou skupinou, ktorá sa vyskytuje najmä vo východnej časti Nepálu, ako aj v horských oblastiach Indie a v západnom Bhutáne. Gurungovia sú osobitnou skupinou, ktorá pochádza z oblasti Annapurny v Nepále.

* * *

U Šerpov, Gurungov a Ráiov je tradíciou uvádzať ich etnický pôvod spolu s menom: Tändží Šerpa, Prakáš Gurung, Abiral Rái.

V dedinách, kde sídlia Baltiovia, ako sú Hušé a Sadpára, je zvykom, že obyvatelia pri svojom mene uvádzajú názov rodnej dediny: Sádžid Sadpára, Takí Hušé.

Mená Šerpov často označujú deň v týždni, v ktorom sa narodili: Ňima – nedeľa, Dawa – pondelok, Mingma – utorok, Lhagpa – streda, Phurba – štvrtok, Pasang – piatok a Pemba – sobota. Táto tradícia môže spôsobovať zmätok, pretože na jednej výprave môže byť viac Ňimov či Mingmov. Niekedy sa pomenúvajú podľa rodnej dediny alebo domu v kombinácii s krstným menom – ako Khunde Ňima alebo Panorama Mingma.

Profesijné rozlíšenie

Nosič: Keďže veľká časť terénu v horských masívoch Himalájí a Karakoram bola – a v mnohých prípadoch stále je – bez ciest, takmer všetko sa prepravuje na chrbtoch nosičov. Sú základom

expedícií do týchto odľahlých oblastí a nosia obrovské bremená po skalnatých chodníkoch, cez sutinové ľadovce a zasnežené priesmyky už tak dlho, ako cudzinci tieto regióny skúmajú. Nosiči pochádzajú z mnohých etnických skupín všetkých himalájskych masívov.

V počiatkoch objavovania Himalájí sa nosiči často označovali ako „kuliovia“. Najjednoduchšie sa kuli definuje ako nájomný robotník, ale tento termín sa v súčasnosti považuje za ponižujúci, čiastočne preto, že pripomína úboho platenú miestnu pracovnú silu, ktorú si bežne najímali Európania cestujúci po Ázii v 17. storočí. V tejto knihe používam výraz kuli len pri citovaní primárneho zdroja.

V priebehu rozvoja horolezectva sa objavil aj špecifický druh nosiča – vysokohorský. Keď nosiči postupne získali viac skúseností s pohybom v strmom teréne, začali vynášať bremená cudzích horolezcov stále vyššie a vyššie. V Nepále sa im všeobecne hovorilo „vysokohorskí nosiči“, v Pakistane sa často používala skratka HAP (z anglického *high-altitude porter*) pre nosičov pracujúcich vo výškach nad 7 000 metrov. Títo nosiči mali väčšie horolezecké zručnosti ako bežní nosiči. Vo všeobecnosti dostávali od svojich zamestnávateľov lepšie vybavenie a boli aj lepšie platení. Mnohí z nich sa stali vysoko zdatnými horolezcami s úspešnou a nezávislou horolezeckou kariérou a začali uprednostňovať označenie „horolezci“ pred označením „nosiči“. Aj skratka HAP sa tak stala zastaranou.

Gurkhovia: Sú to profesionálni vojaci, ktorých pôvodne verbovali z indického subkontinentu, ale v súčasnosti pochádzajú už len z Nepálu. Od anglicko-nepálskej vojny v rokoch 1814 – 1816, keď britská Východoindická spoločnosť bojovala proti nepálskym gurkhtským vojakom, sa Nepálčania stali známymi pre svoje schopnosti, vytrvalosť a odvahu. Oddiely gurkhov sa zúčastnili mnohých slávnych bitiek: v Gallipoli, Bagdade, Afganistane a inde. Okrem toho, že často bojovali vo vojnách, silných a disciplinovaných gurkhov často verbovali cudzinci, aby im pomáhali pri prieskumných a horolezeckých výpravách do ázijských veľhôr.

Sáhíb: Zahraničných prieskumníkov a horolezcov ich miestni spoločníci tradične nazývali „sáhíbmi“. Pojem sáhíb sa používal ako

výraz úcty pre každého, kto mal vyššie spoločenské alebo úradné postavenie. V tejto knihe výraz používam len v historickom kontexte, pretože v komunikácii Šerpov s cudzincami sa už zväčša nepoužíva, čo svedčí o ich neustálej snahe byť rešpektovaní a vnímaní ako rovnocenní horolezci.

Úvod:
Jeden vrchol –
dve storočia

V treťom tábore sa vysúkalo zo svojich stanov desať nepálskych horolezcov. Obloha nad K2 bola nadránom jasná a posiatá hviezdami. Neuveriteľne nízke teploty okolo šesťdesiat stupňov pod nulou boli ako facka. Mĺkve postavy, zhrbené a stuhnuté z neprijemnej noci, sa spoliehali na inštinkt a skúsenosti, keď si upevňovali mačky a prehádzovali batohy na pleciah. Míhotajúce sa svetlá ich čeloviek začali po dvoch, po troch stúpať k štvrtému táboru.

Desiatka horolezcov sa spojila do jedného tímu takmer náhodou. Teraz však tvorili nezastaviteľnú silu.

V januári 2021 boli na K2 štyri samostatné skupiny, ktoré tvorilo vyše šesťdesiat horolezcov z devätnástich krajín. Z troch týchto tímov sa sformovala jedna skupina odhodlaná pokúsiť sa o zimný prvovýstup na K2. Jej existencia poukazovala na rastúci trend nezávislých Šerpov bez zodpovednosti za klientov. Šerpov lezúcich samých za seba.

Bol medzi nimi aj veľmi uznávaný Mingma Gjaldže Šerpa (známy ako Mingma G.) a jeho partneri Dawa Tändzin Šerpa a Kili Pemba Šerpa. Mingma G. sa narodil v Rolwalingu a na svojom konte mal toľko osemtisícoviek, že bolo ťažké udržať si o nich prehľad, vrátane dvoch letných výstupov na K2 a jedného predchádzajúceho pokusu o zimný výstup. Bol vážny, občas si nedával servítku pred ústa, ale o svojich zámeroch hovoril úplne jasne: „Mojím snom a jediným skutočným poslaním bolo vidieť nepálsku vlajku na zozname zimných prvovýstupov na osemtisícovky.“

Na K2 bol aj nepálsky horolezec Nirmal Purdžá, známy ako „Nimsdai“ alebo jednoducho „Nims“. Výstup na svojom blogu opísal

so svojou zvyčajnou pompou ako „jeden z posledných zostávajúcich triumfov v horolezectve, výkon považovaný za nemožný“. Nims s hladkou pleťou a detskou tvárou sa preslávil v roku 2019 po tom, ako za čosi vyše šesť mesiacov zdolal všetkých štrnásť osemtisícoviek. Hoci všetky svoje predchádzajúce výstupy uskutočnil s doplnkovým kyslíkom, dal jasne najavo, že má v úmysle uskutočniť zimný prvovýstup na K2 bez neho. A potom z vrcholu zoskočiť padákom. Ako napísal na Twitteri po príchode do základného tábora: „Hra sa začína, priatelia.“

Nims so sebou priviedol päť vysokohorských odborníkov. Boli to Mingma David Šerpa, Dawa Tānpa Šerpa, Pem Čchiri Šerpa, Gelje Šerpa a Mingma Tāndzin Šerpa.

Posledným členom vrcholového tímu bol Sóna Šerpa, profesionálny horolezec zamestnaný v Seven Summits Treks (SST) so sídlom v Káthmandu. Tím SST, ktorý bol na hore zďaleka najväčšou skupinou, ponúkal plne komerčný prístup k zimnému lezeniu na K2.

Nepálski horolezci sa vo štvrtom táboře zastavili, aby si oddýchlili a počkali na hrejivé slnečné lúče. Ako sa dalo očakávať, ich nálada stúpala spolu s teplotou. Mingma Tāndzin vyrazil ako prvý a upevňoval laná. Do tretej poobede sa im podarilo vyliezť strmým ľadovým žlabom známym ako Hrdlo fľaše (Bottleneck) a postupovali traverzom smerom k vrcholu. Desať metrov pod vrcholom sa tí vpredu zastavili a čakali na ostatných, aby všetkých desať horolezcov mohlo dosiahnuť vrchol spoločne; tento historický výstup bol ich spoločným úsilím. Akosi v sebe nazbierali energiu na to, aby zanôtili nepálsku hymnu, keď 16. januára 2021 o 16:43 vystúpili na vrchol K2.

Ich triumfálne video obletelo celý svet a nadchlo milióny ľudí. Slnko sa už klonilo k obzoru a šikmé lúče osvetľovali ich vysokohorské odevy ako majáky nádeje: žiarivo červené, trblietavo zlaté. Ich zdvihnuté hlavy vzdorovali vyčerpaniu, keď zdolávali posledné kroky k vrcholu. Spievali, volali, hulákali a kričali. Šesťdesiat sekúnd radosti.

V nasledujúcich dňoch a mesiacoch boli sociálne siete zaplavené zábermi z ich výstupu, pričom niektorí špekulovali o použití

doplňkového kyslíka a mnohí ďalší posielali blahoprajné správy zo všetkých kútov sveta. Desať nepálskych horolezcov sa stalo svetovými superhviezdami.

* * *

Vráťme sa do júla 1954. Na K2 je len jeden tím, talianska expedícia vedená Arditom Desiom. Napriek viacerým pokusom sa „krutú horu“ ešte nepodarilo zdolať v žiadnom ročnom období. Desiova expedícia vyrazila s jedenástimi talianskymi horolezcami a trinástimi Hunzami, ktorých sprevádzal „batalión baltijských nosičov“. Tí do základného tábora vyniesli trinásť ton výstroja. Koncom júla sa o vrchol vážne uchádzali už len štyria muži. Desio vybral do tímu A Achilleho Compagnoniho a Lina Lacedelliho. Sekundoval im najmladší člen, neuveriteľne pohľadný dvadsaťštyriročný Walter Bonatti.

Desio, ktorý bol v základnom tábore, nariadil Bonattimu, aby vyniesol vyše tridsať kilogramov kyslíkových fliaš Compagnonimu a Lacedellimu, ktorí sa nachádzali v najvyššom tábore. Bonatti by to sám nezvládol a vedel, že jediný človek na hore, ktorý mu môže pomôcť, je Amír Mehdí, útlý vysokohorský nosič so smutnými očami z pakistanského údolia Šimšál. Mehdí súhlasil, a tak vyrazili s kyslíkom k dvom horolezcom na čele, ktorí mali táboriť na určenom mieste vo výške 8 100 metrov.

Keď však Bonatti a Mehdí navečer dorazili na miesto, nebolo tam nič a nikoho vidieť. Prehľadávali okolité svahy a frustrovane volali. Nakoniec začuli, ako jeden z vedúcich horolezcov zhora volá: „Nechajte kyslík a zostúpte.“

Mehdí bol v tej chvíli už zúfalý, horúčkovo chodil hore-dole, kopal do svahu a kvíliť od bolesti. Prsty na nohách mal natlačené v talianskych vojenských topánkach, ktoré mu boli o dve čísla menšie. Začínali omrzieť. Bonatti cítil, že je príliš riskantné pokúšať sa o nočný zostup, a tak vydupal plošinu, na ktorej plánoval do rána vydržať v bivaku. Bivak – slovo prevzaté z francúzštiny, ktoré horolezci zo žartu opisujú ako „francúzsky omyl“.

Nočná obloha žiarila miliónom hviezd tak jasne, že obaja videli svoje tieň na snehu. Obklopil ich paralyzujúci chlad, triasli sa, tísli sa k sebe a delili sa o teplo na dovtedy najvyššie položenom bivaku pod holým nebom v histórii. Svit hviezd sa však vytratil, keď sa prihnali prvé poryvy snehovej búrky. Víriaci sneh oblepil oblečenie horolezcov a pokryl im tváre. Zúfalá noc sa pomaly vliekla. Bonatti ani Mehdí si chvíľami neboli istí, či sú nažive alebo mŕtvi.

Nakoniec, krátko pred svitaním, Mehdí naposledy zavyl a odpotácal sa z plošiny, s úmyslom dostať sa do stanu o viac ako 350 metrov nižšie. Keď Bonatti v pološere sledoval, ako sa potkýna dolu svahom a pôsobí zmätene a nemotorne, akoby stratil kontrolu nad telom, pochyboval, že Mehdí zostúpi dole živý.

Mýlil sa. Mehdí, s nohami necitlivými od omrzlín a tvárou skrívenou od bolesti, sa nakoniec dopotácal do tábora, kde ho ošetril Ísá Chán, ďalší vysokohorský nosič z Hunzy. Bonatti dorazil o niekoľko hodín neskôr.

V ten istý deň, 31. júla 1954, Compagnoni a Lacedelli vystúpili o šiestej večer na vrchol a uskutočnili tak prvovýstup na K2. Víťazstvo však dosiahli za strašnú cenu.

Mehdího previezli do nemocnice v meste Skardu a potom do vojenskej nemocnice v Rávalpindí, kde mu lekári amputovali všetky prsty na nohách a tretinu jedného chodidla. O osem mesiacov neskôr sa vrátil do svojho domova v Šimšále. Už nemohol liezť a nedokázal uživiť svoju rodinu. Talianska vláda mu oznámila, že dostal ocenenie, a v priebehu rokov mu Compagnoni posielal rôzne knihy a listy. Mehdí ich nechával neotvorené. Porazený, trpiaci a zabudnutý zomrel v roku 1999.

* * *

Kontrast medzi týmito dvoma výpravami nemohol byť pre ľudí žijúcich v tieni týchto veľhôr výraznejší. Desať nepálskych horolezcov, ktorí v roku 2021 dosiahli vrchol K2, sa stalo miláčikmi sociálnych sietí. Ich sláva rástla, keď nespočetné videá a víťazné fotografie – spolu

s veľkolepým videom, na ktorom spievajú svoju národnú hymnu – prinášali potešenie svetu uväznenom v pandemickom útlme.

O takmer sedemdesiat rokov skôr sa Amír Mehdí jednoducho odšuchtal do svojej stodoly, uložil cepín do kúta a vyhlásil, že ho už nikdy nechce vidieť. Zvyšných štyridsaťpäť rokov svojho života strávil v bolestiach a zabudnutí, len s podporou vlastnej rodiny.

Čo sa tak zásadne zmenilo medzi rokmi 1954 a 2021? Bolo to tým, že desať Nepáľčanov dosiahlo svoj vrchol, zatiaľ čo Mehdí dosiahnuť vrchol iba umožnil iným? Alebo tým, že Nepáľčania mali kontrolu nad svojim konaním a mohli sa na hore rozhodovať sami, zatiaľ čo Mehdí len plnil rozkazy? Bol tento posun čiastočne spôsobený obrovskou zmenou v schopnostiach a ambíciách miestnych horolezcov? Začalo západné obecenstvo konečne akceptovať a uznávať, oslavovať a odmeňovať úspechy horolezcov z Pakistanu a Nepálu? Zvyšovalo sa povedomie o potrebe posunúť sa od koloniálneho pohľadu na horolezectvo k pohľadu, ktorý by bol inkluzívnejší, spravodlivejší a rovnejší? A akú úlohu v tejto transformácii zohrali sociálne siete?

Táto kniha je o horolezcoch, ktorých mená počul len málokto; o horolezcoch z odľahlých dedín; o horolezcoch, ktorí boli tichými, dôveryhodnými partnermi; o horolezcoch, ktorých očakávania rástli s ich rastúcimi skúsenosťami. A v konečnom dôsledku o horolezcoch, ktorí menia horolezectvo v najvyšších pohoriach sveta vďaka svojim schopnostiam vybojovať si nový priestor, viesť a pomáhať, vytvárať úspešné podnikanie a realizovať svoje osobné sny.

Aby sme lepšie pochopili ich vývoj od mĺkveho podporovania sáhibov až po vyhrievanie sa – a občas aj chradnutie – v žiari reflektorov, musíme sa vrátiť oveľa ďalej ako do roku 1954, až na koniec 19. storočia. Niektoré z týchto príbehov môžu byť pre mnohé uši 21. storočia znepokojujúce, dokonca šokujúce.

Vo svete, ktorý je rozdelený viac než kedykoľvek predtým, môže byť núdza o súcit a trpezlivosť pre rôzne postoje a historické perspektívy. Hľadanie cesty k pravde je náročný a zložitý proces a zahŕňa spomienky, ktoré sú niekedy selektívne, často nesystematické, ale vždy stoja za vypočutie. Šerpovia a Hunzovia, Astoriovia, Baltiovia

a Magarovia: robila som, čo bolo v mojich silách, aby som ich počúvala a učila sa od nich. Niekedy som sa snažila nájsť ozveny dávno zaniknutých hlasov medzi riadkami archívnych záznamov a historických zväzkov, inokedy som počúvala príbehy priamo od protagonistov, ktorí stále žijú a pracujú vo vysokých nadmorských výškach. Toto je ich príbeh.

